

TOG'AY MUROD ASARLARIDA UMUMINSONIY VA MILLIY QADRIYATLAR TALQINI

N.Choriyeva

TerDU 2-kurs magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7109659>

Annotatsiya:

Ushbu maqolada O'zbekiston xalq yozuvchisi Tog'ay Murod qissalaridagi milliy qadriyatlar talqini tahlilga tortilgan bo'lib unda ijodkor asarlari qahramonlarining umuminsoniy va milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatlariga fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar

Qadriyat, milliylik, xarakter, ruhiy kechinma, peyzaj, obraz, xalqonalik

Har-bir asarda muallif yashab o'tgan makon va zamon, ijtimoiy muhit aks etib turadi. Tabiiyki, muallif qaysi millat vakili ekanligi yozuvchi tomonidan yozilgan asarda yarq etib ko'zga tashlanadi. Dunyodagi har-qanday millat vakillari o'ziga xos milliy va umuminsoniy qadriyatlarga ega ekanligi bilan bir-biridan keskin farqlanadi.

Yozuvchi Tog'ay Murodning "Oydinda yurgan odamlar" qissasi barcha o'quvchi ommasiga ma'lumki, bu asar hayot qiyinchiliklariga dosh bergan ikki taqdir haqidagi doston desak, chin ma'noda biz adashmagan bo'lamiz. Shuningdek yozuvchi Odil Yoqubov "Muhabbat haqidagi bir kuy, to'g'rirog'i muhabbatga suyanib, barcha hayot dovullarini yengib o'tgan ikki dil, ikki pok inson haqidagi tipik bir qo'shiq desak yarashadi" degan fikrida juda katta badiiy haqiqat bor. Asar 3 bobdan iborat bo'lib, ilk bobi asar qahramonlari Qoplonbek va Oymomoning to'y marosimlari shunday mahorat bilan tasvirlanadiki, o'zbeginning so'nmas qadriyatlari, urf- odatlari, rasm-rusmlari o'quvchi ko'z oldida yaqqol gavdalanadi Turkiy xalqlarning qadim dostonchilik ananalari asosida, xalq og'zaki ijodi sifatida, yaxlit doston nomini olgan Alpomish dostoni ming yillik tarixga ega ekanligi barchamizga ma'lumdir. Qissada keltirilgan marosimlarning ildizi borib Alpomish dostonidagi voqealarga borib taqalishi, asar badiiy qiymatini oshirgan. Asarda badiiy tasvir va ifoda vositalariga keng o'rin berilganki tasvirning jonli va ifodaviylikni kuchayishiga xizmat qilgan. Qissaning keyingi boblarida qahramonlarning ruhiy holatini tabiat tasviri bilan parallel ravishda tasvirlanishi asarning ta'sir darajasini yanada oshirgan. Keling shu o'rinda bir holatga e'tiborimizni qaratsak. "Ufq qorayib –qorayib keldi, qop qora bulutlar ko'pirib-ko'pirib toshdi, bulutlar yoyilib-yoyilib keldi" bir qarashda oddiygina tabiat tasviri berilganday tuyuladi, aslida parchada Qimmat momoning, Oymomoga farzandsizligini butun qishloq ayollari oldida, yuziga

solib aytgan gapidan so'ng, uyiga yugurib ketayotgan qahramonning ruhiy holati bilan bulut detalini yonma yon qo'yadi, bu yerda bulut detali qahramonning ruhiy kechinmalarini to'la qonli ochib berishga xizmat qilgan. Shuningdek, professor Dilmurod Quronov badiiy adabiyotda peyzajni quyidagicha izohlaydi: "Rang tasvir asarini yaxlit holda ko'ramiz: ya'ni uni avvaliga butunligicha ko'ramiz keyin butundan qismga (detallarga qarab)boramiz. Badiiy adabiyotdagi peyzajni qabul qilishda esa, aksincha, qismdan butunga qarab boriladi: avvaliga detallar bilan navbatma navbat tanishamizda, oxirida ko'z oldimizda, yaxlit manzara hosil bo'ladi." Darhaqiqat qissada betgachoparlik, xasadgo'ylik, ko'rolmaslik kabi hislatlarga boy hisobchi obrazi bilan qahramonning muloqati jarayonida mana shunday yaxlit manzaraga duch kelamiz. "Qoplon otamiz tok tomiriga egilmish ko'yi qoldi.Qaddini rostlashini-da bilmadi, rostlamaslginda bilmadi. Tok tomirida qimirlamish sariq chumolilarga tikilib qoldi". Professor Uzoq Jo'raqulov ta'kidlaganidek, "Portret va xarakter uyg'unligiga xos ikkinchi jihat qahramonlar aro muloqatlarda, psixologik mubohazalar jarayonida ko'zga tashlanadi". shuningdek qissaning sunnat to'y marosimida mezmon Qoplon ota bilan muomala kirishgan paytda undan "farzandlar katta bo'layaptimi" degan savoliga qahramonning ruhiy kechinmalari, iztiroblari xatti harakatlari orqali namoyon bo'ladi". Otamiz sergaklandi. Eshikka qarab-qarab qo'ydi. Boshini quyi egdi, dasturxon chetini qayirib o'ynadi, choynak qopqog'ini shig'illatib -shig'illatib ochib yopti". Shu joylarini o'qiyotgan kitobxon ruhiyatiga Qoplon otaning holati ko'chib o'tadi, u kabi eziladi, istirob chekadi ,joyi kelsa qahramon bilan ajib bir o'yga toladi, albatta bu yozuvchining iste'dodidan darak beradi.Yozuvchi Said Ahmad asar haqida quyidagi fikrlarni aytadi". Tog'ay, bir birini bobosi, momosi, deya atab umr o'tkazayotgan bir juft oq kaptardek pokiza insonlarni oydinda,oy nuriga o'rab tasvirlaydi .Oqibat ushbu juftning o'zi ham, so'zi ham, fikri ham turish turmushi ham oyning kumush nurlariga yo'g'rilib ketadi". "Oydinda yurgan odamlar" qissasi personajlarida ichki kechinmalar, ruhiyat birinchi o'ringa chiqsa, "Yulduzlar mangu yonadi" "Ot kishnagan oqshom", "Momo yer qo'shig'i"qissalari tubdan farq qiladi,bunday olib qaraganda bir asarning ruhiyati,ikkinchisiga ko'chib o'tmagan go'yoki, boshqa boshqa yozuvchilar yozgan qissalar deb o'ylaysiz. Masalan, "Yulduzlar mangu yonadi"qissasida asar bosh qahramoni Bo'ri polvon mardligi,dovyurakligi tantiligi bilan bir qatorda surxon polvonlarining kurashi hikoya qilinadi. Momo yer qo'shig'i qissasida esa Pahlavon Daho nomini taxallus qilib olgan Tursun haqida, yani, takkaburligi tufayli jamiyatda o'zligini topaolmagan kishilar siymosida gavdalanadi. "Ot kishnagan oqshom" asarida Ziyodulla kal pok qalbi bilan jamiyatda haqiqat

izlayotgan obraz, shu o'rinda mashhur amerikalik yozuvchi Uilyam Folkner haqiqat haqida chiroyli iqtibos keltirib o'tgan edi:" Yozuvchining mas'uliyati haqiqatni hikoya qilishdir, haqiqatni shunday hikoya qilish kerakki, u unutilmaydigan obrazga aylansin. Biror narsani oddiygina xabar qilish adolatsizlik to'g'risida yozishning o'zi ba'zan yetarli emas. Bu odamlarga ta'sir qilmaydi. Yozuvchi bunga o'zining iste'dodini qo'shishi kerak" Tog'ay Murod mana shunday obraz yarata oldi, Ziyodulla kal haqiqat jarchisi sifatida kitobxon ko'z oldida qoldi. Ushbu qissalar ruhan bir birini takkorlamasada, Tog'ay Murodning barcha asarlari xalqonaligi, milliyliigi bilan o'quvchilar mehrini qozonib kelmoqda. Birgina so'z qudrati ila umrboqiy va umuminsoniy asarlar yarata olgan desak mutlaqo adashmagan bo'lamiz. O'zbekiston Qahramoni Said Ahmat tili bilan aytganda: "U ona yurtining kamalakdek yetti rangi aks etgan xonatlas suvratini chizib ketdi. Tog'ay surxonning mungli va shu bilan birga sho'x, jo'shqin qo'shiqlarini kuylab o'tdi. Bu qo'shiq o'lmaydi, manguga ketadi." Haqiqatdan ham ijodkorning ushbu asarlarida surxon elining so'lmas, milliy qadriyatlari bilan bir qatorda xalqimizning bag'rikengligi, samimiyligini Tog'ay Murod yaratgan obrazlarda ko'ramiz. Biz ne chog'lik folklor asarlariga yaqin uslubni ijodkor yaratgan badiiy asarlarida ko'rsakda, Tog'ay Murodning barcha asarlari xalq tilida yaratilganligi uchun ham, badiiy qiymatini yo'qotmagan desak, haqiqatga yaqin bo'ladi. Darhaqiqat, yozuvchining to'rtta qissasini o'qib, tahlil qilar ekanman, barchasida o'tkir emotsional ta'siri kuchligi sababli o'quvchini hayajonga soladi, to'lqinlantiradi. Har bir ijodkor o'ziga xos uslub yaratadi. Bir so'z bilan aytganda Tog'ay Murod hech qaysi yozuvchida uchramaydigan uslubda ijod qildi, o'zining nomini adabiyotga o'chmas qilib muhrlab ketdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish . T: A Qodiriy nomidagi xalq merosi 2004 yil
2. Murod T. Oydinda yurgan odamlar qissalar hikoyalar G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti T.1985 y
3. Jo'raqulov U. Nazariy poetika masalalari: Muallif. Janr, Xronotop. G'.G'ulom nomidagi nashriyot manbaa ijodiy uyi T:2015 yil, 148-150 bet.
4. Folkner U. Qora musiqa. Yangi asr avlodi: T:2018 yil 4 bet
5. www.ziyouz.com